

A régiségről valló régiesség

Gaál József munkáiról

egyedül hagyta

a torzban

a múlt idők

rendszerében

elbizonytalanodva

Nemes Z. Mária: A férfiak között

40

Mi történik akkor, amikor a kényelmes, megszokott hegeliánus történelmünk kisiklik? Nem véget ér egy új, immár stabil világrend kialakulásával (mint Fukuyamánál), hanem a szellem önmagára ismerése egyben helyrehozhatatlan és katasztrofális törés feltárulását is jelenti? A látszólag elméleti kérdéseknek messzemenő következményei vannak, amelyek történelmi-társadalmi létezésünket, végső soron ember voltunkat is befolyásolhatják. Gaál József művei ezt a legvégső konzekvenciát vonják le és teszik kikerühetetlenné. Fétis-maszkok, Marszüasz-fejek, transzhumán fétisek (a szó antropológiai és nem pszichológiai értelmében); tárgyak, amelyek pusztán jelenlétükkel is zavarba hozzák a szemlélőt. Könnyű lenne persze leegyszerűsíteni a problémát, és félreértve a fétis fogalmát valamilyen szexuális szubkultúrát gyanítani. Itt azonban sokkal többről van szó, a rácsok, csatok, szíjak és szegecsek nemcsak díszítik a testet, hanem egy valaha volt világ romjaiként (elviselt lószerszámok) saját múltjukra, átvitt értelemben az egész elomlott civilizációra is emlékeztetnek.

Nem csak birodalmak tűnnek el kataklizmákban, velük együtt süllyed el kultúrájuk, vágyaik eszméik és ideáljaik. Az egyik ilyen ideál a humanista ember és a hozzá kapcsolódó klasszikus szépség toposza, ami annyira elterjedt, hogy szinte megkérdőjelezhetetlenül alapértelmezettnek és pozitívnak mutatta magát, kiszorítva az árnyoldalairól szóló történeteket és beszédmódokat. Erre figyelmeztet a korábban már említett Marszüasz-utalás; a zenészi tehetségére büszke szatír versenyre hívta Apollónt, aki legyőzte, majd a vesztést elevenen megnyúzta, és bőrét egy barlangban akasztotta fel. A klasszikus – nem kevésbé valós – Apollón másik oldala jelenik meg ebben a mítoszban, a saját igazában biztos kegyetlenség, az önbizalom, ami valójában minden vezetőt, élcsapatot fűt.

Gaál számára a 20. század művészetének története ez a magabiztosságában tragikus mitológiai háttér, ami előtt saját művei megjelennek és önmagukon túlmutató jelentésre tesznek szert: a kanonizálódott primitivizmus (az expresszionizmusban és a korai kubizmusban) lassan átadta a helyét a magány mítoszának az egzisztencializmusban, hogy utána a posztmodern művészet saját magát tegye a középpontba, egyben Brillo Box alakú rezervátumba is zárva magát. A dekonstrukció idézőjelbe tett új univerzalizmusként kínálta fel magát, amelyet aztán a képernyők korának poliesztétikája,

majd a szétszóródott, polarizált anorganikus életbe kényszerített emberiség – a poszthumanizmus kora – teljesített ki. Gaál művei tudatosan vissza- és kilépnek ebből a kulturális apokalipsziszból, azaz meta-archaizálnak.

Gárdonyi László

41

Gaál József: Katona I.